

ČLANCI

Problem i uloga glazbe u bogoslužju našega vremena

Smiljka Fajdetić, Rijeka

Na kraju drugoga tisućljeća kršćanstva, nakon brojnih crkvenih sabora, preinaka i odluka kojima se željelo poboljšati bogoslužje, obnavljana je i crkvena glazba. Tijekom vremena željelo se manjkavosti u glazbenom izrazu ispraviti, dopuniti i očistiti od natruha i zabluda koje su se gomilale. Cecilijanski pokret s početka našega stoljeća temeljito je pridonio očišćenju crkvene, bogoslužne glazbe od zabavnih napjeva, elektronskih efekata, dum-dum crmačih ugođaja i protestnih pjesama i ritmike.

No kršćani su čuli poziv starozavjetnoga psalmiste:

*Dodite, zapjevajte Gospodu,
slavimo Boga, našega Stvoritelja.
Izidimo pred njegovo lice s hvalom,
molimo se njemu u pjesmama.*

(Ps. 94)

Kršćani su tijekom dvije tisuće godina prihvatili riječi spomenutoga psalma te u kršćanskom bogoslužju glazba svojom melodijom, harmonijom, ritmom i bojom ističe liturgijski tekst i snažno utječe na puk.

Svako je razdoblje imalo svoj glazbeni izraz. Od prvih početaka pjevanja u katakombama, do danas, mnogi su glazbenici nastojali, u duhu svojega vremena, a tako i shvaćanja, stvoriti djela pogodna za liturgiju. Već sama povijest crkvene glazbe pokazuje da je tu bilo mnogo zastranjenja, jer se pretjeralo uvlačenjem svjetovnog duha. Skladbe su bile inspirirane duhovnim tekstom, ali pogodnije za koncertni podij, ili opernu pozornicu, nego za bogoslužje. Papa Grgur Veliki je sredio i izabrao koralne napjeve i prilagodio ih liturgiji. Kasnije, na Tridentinskom saboru također je došlo do velikog izabiranja i „čišćenja“ glazbe. Krajem XIX. st. javlja se Cecilijanski pokret, te obnova gregorijanskog pjevanja, koju su pokrenuli benediktinci u Solesmes-u.

Svaka je takva reforma težila odstraniti iz glazbe sve što je strano liturgiji, sve svjetovno, posebno ono sumnjive umjetničke vrijednosti. Nastojalo se postići da glazba bude „musica sacra“, ali „humilis ancilla“, a ne da zasjenjuje obred koncertiranjem. Iako je Cecilijanski pokret odjeknuo cijelom katoličkom Europom i zahvatio u samu srž problema i skladanja i izvođenja, te izbora popjevaka, zborova i misa, potaknuo je brojne zborovođe i orguljaše na kvalitetnije djelovanje. No, nakon određenog vremena

i te su se ideje razvodnile, pa je došlo do sve veće anarhije u shvaćanju uloge glazbe i njezinog izvođenja.

Vrhunac neukusa i profanacije liturgije nastaje uvođenjem elektronskih instrumenata, tzv. „duhovne šansone“, protestnih i crnačkih pjesama (sa izmijenjenim tekstom), te tamburaških sastava. „Duhovne šansone“ prodrle su k nama nakon II. vatikanskog sabora, šezdesetih godina, sa Zapada, najprije kao nešto interesantno, ali bezopasno. Naime, tek je ponegdje koja skupina bogoslova ili starijih vjeroučenika pripremila kakvu pjesmaricu, obično umnoženu ciklostilom, za vlastite potrebe vjeronaučne zajednice. Sastav zagrebačkih bogoslova „Žeteoci“ čak je izdao ploču, što se držalo pogodnim za obranu mladeži od raznih modernih pjesama sa lascivnim tekstovima i sve očitijega lošeg utjecaja „plesnjaka“.

I ne bi bilo tako tragično da su „duhovne šansone“ ostale u uporabi u vjeronaučnim dvoranama i crkvenim dvorištima ili na izletima. Problem je nastao kad su se počele uvlačiti u liturgiju. Najprije su ih mladi hodočasnici i izletnici plasirali u crkvama i kapelicama u kojima su se zaustavljali, a postupno su ih uveli i u tzv. „dječje mise“ i „mise za mladež“. U početku su takvo pjevanje svakako pratile orgulje ili harmonij, a onda su došli na red elektronski instrumenti. Kasnijih sedamdesetih godina ušli su u modu i tamburaški sastavi. Ovakva glazba više nije ostajala u domeni mladeži, nego je ušla u sve crkve i sva blagdanska slavlja na „velika vrata“.

Prije niza godina, u seriji članaka o odjecima Cecilijanskog pokreta u Hrvatskoj, velikan naše crkvene glazbe fra Anđelko Milanović napisao je kako se Cecilijanski pokret borio protiv glazbe koja nije pripadala liturgiji, jer je bila sasvim drukčijeg značenja, ali je bila istinska umjetnost, a da se danas treba boriti protiv svakojakog „šunda“.

Mislim da je najveći problem u tome što mnogi svećenici uopće nemaju, ili imaju samo nedostavno glazbeno znanje. Manjka im osjećaj mjere i ukusa te teoretska naobrazba. Često im se niti ne može zamjeriti, jer sami nisu svjesni u što se pretvara liturgija, a nitko ih od poglavara nije ni upozorio, a pogotovo ih nije ispravno uputio. Naime, uvodeći u crkvu ove nakazne glazbene tvorevine koje pristaju jedino u kakav „diskač“, brojni su mislili „modernizirati“ obred, učiniti ga bližim većini ljudi, te ih tako privući. Kako su melodijske linije takvih pjesmica vrlo jednostavne, a i tekst je silno primitivan i temelji se na ponavljanju cijelih fraza, lako se pamt. Time bi, navodno, puku bilo jednostavnije i privlačnije sudjelovati u zajedničkom pjevanju. Dapače, misa na kojoj sudjeluju djeca često postaje prava predstava s ritmikom, recitacijama, na oltar se donose dječji crteži i igračke. Često se javljaju i tamburaši u narodnim nošnjama. (Takve simbolične igre sasvim dobro pristaju

mlađem uzrastu, ali samo u vjeronaučnoj dvorani, kao priprava za bogoslužje).

Spomenute pojave uveseljavaju mnoštvo, mladež i odrasle. Ali, crkva nije zabavište, a liturgija nije zabava. Puk može sudjelovati u bogoslužju (i treba sudjelovati, po odredbama Drugog vatikanskog sabora), ali se mora prilagoditi ozbiljnosti trenutka. Isto tako treba biti prilagođeno i pjevanje, bez obzira radi li se o popijevkama, psalmima ili „proprijima”, odn. „ordinarijima”. Naime, koncilski dokumenti o crkvenoj glazbi točno određuju da sav puk treba poticati na pjevanje. Zbor samo predvodi pjevanje, sam pak nastupa kod težih kompozicija koje puk nije, ili ih ne može savladati. No, nikada ne smije pjevanje pripasti isključivo zboru. Pače, traži se da se zborovođe potrudite i s narodom uvježbaju nove skladbe.

Kako su pučke popijevke, koje su službeno odobrene, dovoljno jednostavne za zajedničko pjevanje lako se uvježbavaju, pamte tekst i napjev (postoje u narodu od davnina), besmisleno je davati prvenstvo zabavnoj glazbi kojoj nije mjesto u crkvenom prostoru. Isto tako, u pjesmarici *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, postoje nepromjenjivi dijelovi mise, skladani za djecu, a odobrila ih je naša Biskupska konferencija. Uopće, među službeno odobrenim kompozicijama (pjesmarica PGPN, Zagreb 1983., odn. 1985.) dovoljan je izbor psalama, himana, popjevaka i pjevanih odgovora za sve prilike i pjevačke mogućnosti. Šteta je što ih se često ignorira.

Isto je stanje i s uporabom glazbala. „Što li se pak danas sve ne naziva orguljama? Električna i kasnije elektronika s najnovijim pronalascima, i bez svirala, jezičaca i ostalih klasičnih orguljskih rekvizita, uspjevaju reproducirati najčudnije zvukove i tonove. Ali, to su umjetni tonovi, daleko od naravnosti tonova klasičnih orgulja sa sviralama, pogotovo onih s mehaničkom trakturom. Crkva je na prošlom Koncilu, nakon duge rasprave, u *Liturgijskoj konstituciji* izričito dala prednost klasičnim orguljama sa sviralama.” (P.Z. Blajić: „Fešta orguljske glazbe u Splitu” – Uz kolaudaciju orgulja u splitskoj katedrali, KANA, siječanj 1989.).

Ovaj odlomak o orguljama i glazbalima koja to nisu, samo je dio problema vezanih uz instrumentarij. S uvođenjem „duhovnih šansona” u crkveni su prostor prodrle najprije električne gitare i bubnjevi (naravno, s mikrofonima i pojačalima), a onda elektronske imitacije orgulja, melodike, ksilofoni te kao ustupak folkloru: tamburice. Uz to se ponegdje našao i koji klasični instrument kao dopuna elektronskom sastavu (što nikako ne spada zajedno) ili kao samostalni komorni orkestar sa ili bez orgulja.

U koncilskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* u VI. poglavlju, član 120., izričito se naglašava da su orgulje sa sviralama, dakle stvarne orgulje, tradicionalni crkveni

instrument koji dopunjuje i uzvisuje obred. U drugom dijelu istoga člana kaže se: „Slobodno je u bogoslužje pripustiti i druga glazbala uz sud i suglasnost nadležnih crkvenih teritorijalnih vlasti... ukoliko su prilagođena ili se mogu prilagoditi liturgijskoj praksi, odgovaraju dostojanstvu hrama i zaista uzdižu vjernike.”

Ovaj ulomak koji spominje druga glazbala i njihovu prilagođenost vjerskom činu, svakako isključuje elektronske instrumente, a isto tako i tambure, jer su glazbala svjetovne namjene.

Po mnogim crkvama, u kojima postoje klasične orgulje, upotrebljavaju se i elektronske. Ove druge trebale bi zamijeniti dotrajale harmonije kojima se prati pjevanje kod večernjih misa nedjeljom i u tjednu, kad ne sudjeluje zbor, nego samo puk. Također se nastoji u pokoncilsko doba smjestiti i zbor što bliže oltaru, kako bi se odatle predvodilo pjevanje, a ujedno potpuno sudjelovalo u misi. Iz praktičnih razloga instrument smješten na koru manje odgovara, jer nema dovoljnog kontakta između puka i pjevača. Kad bi zbor bio smješten uz puk, a samo orguljaš na koru, također bi bilo loše, jer dolazi do nekvalitetne izvedbe zbog neusklađenosti.

Za takve potrebe ranije su služili harmoniji. Ali mnogi su danas zapušteni i trebao bi im temeljiti popravak. Točno je da je ponekad jednostavnije i jeftinije kupiti elektronske orgulje, ali njihov ton je suviše sintetičan, bez obzira na mogućnost kombiniranja registara. Uvijek ostavljaju dojam zabavnog sastava i plesnjaka, a u slučaju lošeg izbora registara pratnje, javljaju se i neki afrički tam-tam-ritmovi. Tako se ne može zamijeniti plemeniti ton harmonija. Nije nikakvo čudo što neki svećenici razmišljaju o premještanju sviraonika orgulja sa kora u prostor za vjernike, iako bi time došlo do nekih akustičkih problema, bez obzira što bi svirale ostale na starom mjestu. (Barem su mi tako objasnili.)

Razni komorni sastavi, gudački i duhački, koliko god bili kvalitetni, također ne pripadaju uz obred. Naime, kako glazba ne smije imati zabavno, tako isto ne smije imati ni koncertno značenje (obilježje), već treba strogo služiti liturgiji. Veliki orkestri koji sudjeluju na svečanim misama (do sada uglavnom samo u drugim zemljama) više stvaraju ugođaj spektakla, nego što uzdižu duh u zajedničkom slavljenju Euharistije.

Na kraju bilježim riječi maestra Martinjaka: „...I najprimitivniji narodi dobro razlikuju plesnu glazbu od liturgijske, obredne glazbe, dok u Europi, kao da postoje tendencije da upravo liturgijski ambijent i liturgijsku glazbu pretvore u igru i zabavu. Mislim da bi liturgiju trebalo poštediti toga, jer u životu imamo toliko prigoda za zabave i igre, pa neka liturgijski čin bude čist od toga. Ne vjerujem da mladi ne mogu razlikovati obred od spektakla, pobožnost od ekshibicije, dvoranu za ples od mjesta za molitvu.”

Le problème e le rôle de la musique dans la liturgie de notre temps

La grandeur et le sérieux de la liturgie sont disparus dans notre temps. La fête de la messe est de plus en plus semblable à l'amusement, auquel on tâche d'attirer public plus nombreux. Dans l'église les vrais spectacles sont permis, et le rite est accompagné des récitations, quelquepart par la danse ou une espèce de jeu d'enfants autour de l'autel.

C'est la musique qui c'est placée à l'avantage dans tous les espaces de la messe. Il s'agit des chansonnettes ammu-santes ou des chansons de protestation, comme les chansons des nègres, auxquelles on a ajouté quelque texte „spirituel”, trivial, souligné par le bruit d'amplificateurs électroniques.

Dans le cadre des chansons populaires, psalmes, hymnes, et messes permis officiellement et convenables à la liturgie, il y a beaucoup de possibilités variées pour que le peuple puisse, seul ou guidé par le chœur, prendre part dans la liturgie. Et pour, ça il n'est pas justifié de réduire la célébration de messe au niveau de l'amusement.

„FOND SV. CECILIJE”

U „Fond Sv. Cecilije” uplatili su:	
Msgr. Lovro Cindori, Marija Bistrica	18.000 HRD
Preč. g. Pavao Markač, Nedelišće	10.000 HRD
Preč. g. Josip Horvat, Selnica	5.000 HRD
S. Lucijana Bobaš, Zagreb	2.000 HRD

Od srca zahvaljujemo darivateljima koji u ovim teškim vremenima imaju srca i ljubavi za naš zajednički časopis.

ĐURO TOMAŠIĆ: OSNOVNA TEORIJA GLAZBE

U broju 1-1993. časopisa *Sv. Cecilije* završeno je tiskanje i zadnjeg sveščića priručnika OSNOVNA TEORIJA GLAZBE dr. Đure Tomašića. Separati su uvezani u knjigu koja se može nabaviti na Institutu za crkvenu glazbu, Zagreb Kaptol 29. Cijena 10.000 HRD.

ETNOMUZIKOLOGIJA

Juro Vajković nije Đuro Veljković ili Vejković

Miroslav Vuk, Zagreb

Juro Vajković jedan je od značajnijih hrvatskih crkvenih glazbenika iz početka devetnaestoga stoljeća koji je za vrijeme trojedne carevine djelovao među našim Hrvatima u Hrvatskom Gradišću kao učitelj i orguljaš s obje strane današnje austrijsko-ugarske granice. U naše je doba potpuno nepoznat muzikolozima i zaboravljen ne samo kod nas u Hrvatskoj nego i u Austriji, gdje se rodio i povremeno djelovao, kao i u Mađarskoj gdje je razvio svoju najplodniju prosvjetiteljsku i glazbenu djelatnost. Današnji naraštaji za njega nisu niti čuli, a prešućeni i zaboravljeni je zato što je bio osvjedočeni Hrvat, koji je zbog svojega domoljublja bio proganjan, lažno optuživan i zatvaran.

Glas o njemu dopro je u Hrvatsku na početku našega stoljeća zahvaljujući njegovim orguljaškim rukopisnim pjesmaricama iz kojih je prepisan veći broj crkvenih popjevaka i objavljen u našim pjesmaricama u Zagrebu. No tada i počinju pogreške s krivim navođenjem njegova imena, a posebice prezimena. Treba stoga krenuti tragom pravih i vjerodostojnih izvora, treba registrirati izdanja i autore koji su pridonijeli tome da bude različito imenovan te da mu se pretvorbom prezimena dovede u pitanje i njegovo hrvatsko podrijetlo. Stoga je i ovaj članak, kao podsjetnik na Juro Vajkovića, napisan s namjerom da se osvijetle zabune, isprave pogreške, nemarnosti, a možda i zlonamjernosti onih koji su Vajkovića, kao zaslužnog autora, lišili pravoga imena i prezimena zasjenivši tako značenje i vrijednost glazbenoga i nacionalno-prosvjetiteljskog rada čovjeka hrvatske dijaspore.

No, pođimo redom!

U Matici rođenih župe Trajštof u Hrvatskom Gradišću *Tomus III. Pagina 43, Litera Registri V.* piše: 22. Aprilis 1799. *Georgius Vajkovich, Parentes: Paulus Vajkovich et Maria, nata Praudich. Parochus loci Georgius Krismanich.*

Sadašnji župnik u Trajštofu, prečasní Thomas Krojer, nadodao je u svojem pismu od 09. 09. 1987.: *Dan smrti 29. 09. 1875. Pokopan je na mjesnom groblju.*

Nažalost, za grob mu se ne zna.

Razumljivo je da je u ono doba, kao i danas, u blizini Beča bio službeni jezik njemački, iako je tada u okolici bilo trostruko više Hrvata nego Nijemaca i Mađara